

Handleiding bij de documentaires

Gevaarlijke liefde en Zicht op huiselijk geweld

FEDERATIE *Opvang*

vrouwenopvang
HERA Gelderland

Vrouwenopvang
Rotterdam

vrouwenopvang
OVERIJSEL

Oktober 2005

De tekst van deze handleiding is geschreven door M. Hazenberg (Vrouwenopvang Overijssel), E. Noij (Vrouwenopvang Rotterdam) en M. Polak (Hera, vrouwenopvang Gelderland)

De DVD is te bestellen bij Bosch Film, www.boschfilm.nl.

Deze handleiding is te downloaden via www.opvang.nl.

De documentaires *Gevaarlijke liefde* en *Zicht op huiselijk geweld* zijn tot stand gekomen met subsidie van:

- het VSBfonds
- het Oranje Fonds
- het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

Inleiding

Vrouwenopvang Rotterdam, Hera, vrouwenopvang Gelderland en Vrouwenopvang Overijssel hebben in samenwerking met Bosch Film en de Federatie Opvang de documentaires *Gevaarlijke liefde* en *Zicht op huiselijk geweld* gemaakt. Het doel van de documentaires is om een goed beeld te krijgen van wat huiselijk geweld is, hoe het ontstaat en op welke manier het een halt kan worden toegeeroepen.

Op de DVD staan 3 films:

- *Gevaarlijke liefde* (duur 50 minuten): Het doel van *Gevaarlijke liefde* is een breed publiek te informeren over en te interesseren voor de problematiek van huiselijk geweld. De film maakt de problematiek invoelbaar en bespreekbaar. In deze documentaire (en in de verkorte versie van *Gevaarlijke liefde*) zijn de hoofdpersonen geen acteurs, maar mensen die zelf de invloed van huiselijk geweld op hun leven hebben ervaren en in de film duidelijk maken wat dit voor hun heeft betekend. Zij vertellen hoe het mogelijk was dat zij vaak jarenlang in een gewelddadige relatie verstrikt zaten en hoe ze daar zijn uitgekomen. Vier slachtoffers en een pleger vertellen over het ontstaan van de relatie en het geweld, het voortduren van het geweld, hoe zij geprobeerd hebben het geweld te stoppen, waar zij hulp gezocht hebben en over hun huidige leven. Een inmiddels volwassen vrouw die als kind getuige is geweest van huiselijk geweld, vertelt wat er thuis gebeurde en wat het geweld met haar gedaan heeft.
- Een verkorte versie van *Gevaarlijke liefde* (duur 30 minuten, ook met Engelse ondertiteling): Deze film is te gebruiken voor voorlichtingsdoeleinden aan diverse doelgroepen. Het doel is hetzelfde als bij bovengenoemde documentaire.
- *Zicht op huiselijk geweld* (duur 25 minuten): Een documentaire voor intermediairs en professionals om (signalen van) huiselijk geweld te herkennen en naar oplossingen te zoeken. Beroepskrachten en intermediairs krijgen in de uitoefening van hun beroep te maken met slachtoffers, getuigen en plegers van huiselijk geweld. Meestal hebben deze geen expliciete hulpvraag met betrekking tot het geweld. Door signalen die duiden op huiselijk geweld tijdig te herkennen en bespreekbaar te maken, kunnen slachtoffers en plegers in een eerder stadium geholpen en/of aangepakt worden. Deze documentaire geeft een handreiking aan professionals. Zij zien hierin op welke wijze zij in hun werk met de problematiek van huiselijk geweld kunnen omgaan. In de documentaire komen professionals uit de vrouwenopvang, van de politie en het maatschappelijk werk en een huisarts aan het woord en wordt een aantal situaties uit de praktijk belicht. De cliënten in deze documentaire zijn acteurs.

Deze handleiding is bedoeld voor iedereen die beroepsmatig het onderwerp bespreekbaar wil maken. De documentaires zijn in te zetten bij voorlichtings- en trainingsactiviteiten. In deze handleiding vindt u achtergrondinformatie over huiselijk geweld: wat is het, hoe vaak komt het voor, wat ligt er aan ten grondslag, hoe signaleer je het etc. Vervolgens wordt een aantal suggesties aan de hand gedaan om de problematiek van huiselijk geweld te bespreken.

Het is mogelijk de voorlichting over huiselijk geweld uit te besteden. In veel regio's bestaan voorlichtingsplatforms (pools), hierin participeren verschillende organisaties. Ook kunt u informeren bij de vrouwenopvang of het Advies- en Steunpunt Huiselijk Geweld in uw regio.

Huiselijk Geweld

A) Huiselijk geweld

'Huiselijk geweld is geweld dat gepleegd wordt door iemand uit de huiselijke kring van het slachtoffer. Dit kunnen zijn: (ex-)partners, gezinsleden, familieleden of huisvrienden.'¹ Het begrip "huiselijke kring" heeft betrekking op de relatie tussen de dader en het slachtoffer en niet op de locatie (het eigen huis). Anders dan bij andere geweldsvormen, maken slachtoffer en pleger deel uit van elkaars leefomgeving. Altijd speelt er behalve de slachtoffer-pleger relatie, nog een andere relatie mee, namelijk die van partner, die van ouder en kind, die van broer en zus, of die van huisvriend.

Vaak spreken we van kinder-, vrouwen-, mannen-, ouder- en ouderenmishandeling en ontsproorde zorg. Huiselijk geweld kan geestelijk, fysiek en/of seksueel zijn.

Bij huiselijk geweld gaat het niet over een enkele klap, schop of vernedering maar over een herhaald voorkomen van vaak ernstig geweld.

Werd huiselijk geweld voorheen meer als een privé-probleem gezien, tegenwoordig is er steeds meer erkenning dat het een maatschappelijk probleem is. Dit omdat het zo veel voorkomt en het ons allen aangaat. Samenwerking tussen de omgeving, hulpverlenende instanties, politie en justitie is een voorwaarde om huiselijk geweld te kunnen stoppen.

B) Omvang

Huiselijk geweld is de meest voorkomende vorm van geweld in onze samenleving. '45% van de Nederlandse bevolking heeft er ooit in zijn of haar leven mee te maken gehad.'¹ Jaarlijks doen zich ongeveer 500.000 incidenten van huiselijk geweld voor. Zowel mannen als vrouwen kunnen pleger en/of slachtoffer zijn. Ook mannen en jongens kunnen dus slachtoffer van mishandeling zijn. 'Vrouwen zijn echter verhoudingsgewijs vaker slachtoffer van seksueel geweld, van geweld met een zeer hoge intensiteit, en hebben bovendien vaker te maken met geweld door de ex-partner.'¹ Als vrouwen geweld gebruiken is dit vaker een vorm van geestelijk geweld.

Huiselijk geweld komt in alle milieus, culturen en relaties voor.

C) Ontstaan en voortduren van het geweld² en de geweldsspiraal

Er zijn vele factoren die kunnen leiden tot het ontstaan en voortduren van geweld in relaties:

Maatschappelijke en (sub)culturele factoren

De maatschappelijke context speelt een rol in het ontstaan en voortduren van geweld in relaties. Hierbij valt te denken aan sekseverschillen in socialisatie en seksespecifieke normen en waarden rond agressie en geweld. Van mannen wordt agressie en geweld in het algemeen meer geaccepteerd dan van vrouwen.

Uit onderzoek blijkt dat de omgeving van de pleger invloed heeft op het ontstaan en voortduren van geweld in relaties. Mannen die in een omgeving verkeren die het geweld goedkeurt van een man ten opzichte van zijn vrouwelijke partner -als middel om ruzies en conflicten te beslechten- lopen meer kans om daadwerkelijk geweld te gaan gebruiken. Ook de opvattingen van mannen en vrouwen over wie "de baas" hoort te zijn in huis dragen daar aan bij.

¹Intomart. (1997). *Huiselijk geweld: Aard, omvang en hulpverlening*. Ministerie van Justitie.

² Voor dit hele stuk over factoren is gebruik gemaakt van: Van Outsem, R. (2001). *De Aanpak: Systeemgerichte hulp bij geweld in relaties*. Utrecht: TransAct.

Individuele factoren

Mensen die als kind geweld hebben meegemaakt, lopen een grotere kans later zelf ook gewelddadig te worden en/of slachtoffer van geweld te worden. Een individuele factor is ook het gebruik van alcohol, drugs of andere middelen. Gebleken is dat mannen die op een problematische manier alcohol, drugs of anabolica gebruiken, vaker relationeel geweld gebruiken dan mannen die niet afhankelijk zijn van deze middelen. Dit is soms het gevolg van het ontremmende effect van de middelen. Maar ook kan het middelengebruik de inzet zijn van ruzies of gebruikt worden om schuldgevoelens na afloop te dempen. Een andere individuele factor is stress tengevolge van bijvoorbeeld werkloosheid of een misgelopen promotie.

Relationele factoren

Bepaalde partnercombinaties lopen verhoogde kans op het ontstaan van geweld. Twee belangrijke factoren en processen hierbij zijn:

- Mensen met problemen en een negatief zelfbeeld zijn geneigd elkaar als partner op te zoeken.
- Dominante mannen met een negatief zelfbeeld zijn geneigd om vrouwen als partner te zoeken die zij gemakkelijk kunnen domineren.

Enkele belangrijke factoren en processen die een rol spelen bij het voortduren van het geweld zijn:

- Sociaal isolement van het slachtoffer (vaak voortkomend uit schaamte voor het geweld) waardoor er minder mogelijkheden zijn voor ingrijpen, hulp en steun van anderen.
- Aantasting van het zelfbeeld van het slachtoffer. Door herhaalde vernederingen en controle door de pleger wordt het zelfbeeld van het slachtoffer aangetast. Hierdoor is hij/zij steeds slechter in staat voor zichzelf op te komen en voor zichzelf te kiezen.
- Sociaal isolement van de pleger. Vaak heeft de pleger nog wel sociale contacten maar zijn deze weinig betekenisvol. Daardoor kan de pleger zijn/haar problemen en oplossingen niet toetsen aan anderen en blijft hij/zij in zijn/haar eigen vervormde gedachten ronddraaien.
- 'Geweldsspiraal'. Huiselijk geweld is geen reeks van incidenten maar een proces, de geweldsspiraal genoemd. Het is het resultaat van een onderlinge, vaak onbewuste communicatie die uitmondt in machtsstrijd en isolement. Partners gaan de relatie aan met hooggespannen verwachtingen. Die blijken niet uit te komen. Meestal wil de vrouw als eerste over haar frustraties praten. De man voelt zich aangevallen en bedreigd of trekt zich terug. De vrouw 'redt' de situatie door de sfeer te verbeteren. Maar de frustraties en ontevredenheid blijven komen. Als de communicatie ontoereikend is, kan in dit stadium lichamelijk of geestelijk geweld ontstaan. Bij het aanhouden van een negatieve sfeer zal de vrouw zich terugtrekken. De man vreest voor het verlies van het contact. Dat kan aanleiding zijn tot meer geweld en een sterkere behoefte aan controle over de vrouw. De verzoeningen en spijtbetuigingen worden steeds wanhopiger en minder gemeend. Het leidt tot een patstelling waarbij het minste of geringste gewelddadig gedrag kan oproepen.¹³ Elke geweldssituatie is specifiek. Dit is echter een patroon dat in veel van de relaties te herkennen is.

D) Slachtoffer

De oorzaken die er toe bijdragen dat slachtoffers vaak niet in staat zijn de geweldsspiraal te doorbreken en het geweld voor de buitenwereld lang verbergen, zijn onder andere: angst voor de partner, schaamte- en schuldgevoelens en een negatief zelfbeeld. Ook economische en affectieve afhankelijkheid kunnen een rol spelen. Voor migrantenvrouwen kan de

³ Thisfront. (2005). *Stop huiselijk geweld*. (p.5)

onzekerheid over het verkrijgen van een zelfstandige verblijfsvergunning een reden zijn om bij hun mishandelende partner te blijven.

⁴Vrouwen kunnen ook een eigen aandeel hebben in het ontstaan en de ontwikkeling van relationeel geweld. Vrouwen die in mishandelingrelaties terechtkomen, zijn te categoriseren in verschillende types. Deze typologie ziet er als volgt uit:

- Incidentele slachtoffers: Zij hebben geen kenmerken die als risicofactor gelden voor het slachtoffer worden van geweld binnen relaties. Zij treffen meestal eenmalig een mishandelende partner.
- Chronische slachtoffers: Zij treffen steeds weer een gewelddadige/mishandelende partner. Zij zijn onder te verdelen in de volgende subtypen:
 - o Traumarepeterende slachtoffers: Zij hebben een historie van chronische mishandeling vanaf hun kindertijd. Zij zoeken bewust of onbewust (potentieel) gewelddadige, mishandelende partners of lokken in hun relatie gewelddadig gedrag uit bij hun partner.
 - o Afhankelijke slachtoffers: Zij hebben een zeer negatief zelfbeeld en hebben zeer weinig zelfvertrouwen. Zij zoeken een “sterke man” die hen beschermt en verzorgt en stellen zich in sterke mate afhankelijk van hem op. Zij worden vaak uitgezocht als partner door mannen die graag hun partner willen domineren.
 - o Psychologisch agressieve slachtoffers: Deze groep van slachtoffers lokt vaak fysiek geweld uit door de partner (en anderen) in extreme mate te treiteren, te vernederen en psychisch onder druk te zetten. Zij zijn over het algemeen verbaal vaardiger dan hun tegenpartij in conflicten.
 - o Slachtoffers van het borderlinetype: Zij zoeken vaak heftige, emotionele confrontaties op met hun partner en zijn zelf vaak eveneens psychisch of fysiek agressief/gewelddadig tegenover hun partner.

E) Pleger

Er zijn verschillende types van plegers van relationeel geweld. Hieronder worden ze beschreven en aangegeven wordt waar hun problemen liggen. De types van plegers sluiten elkaar onderling niet uit.

Een aantal plegers lukt het met hulp het geweld te stoppen. Op steeds meer plekken in Nederland wordt hulp geboden aan plegers en daders, al dan niet tezamen met het slachtoffer.

1. Verslaafde plegers: Gewelddadig gedrag treedt op tijdens/door intoxicatie, en/of door de effecten op de langere termijn.
2. Getraumatiseerde plegers: Zij hebben meestal een manifeste posttraumatisch stressstoornis.
3. Impulsieve-machteloze plegers: Zij hebben een groot gebrek aan sociale vaardigheden, met name op het gebied van conflicthantering. Zij hebben een gebrekkige impulscontrole.
4. Psychotische plegers: Zij lijden aan een manifest psychotisch beeld en/of hebben te maken met problemen als schizofrenie, reactieve psychose of paranoïde persoonlijkheidsstoornis.
5. Antisociale plegers: Zij lijden aan een antisociale persoonlijkheidsstoornis of hebben een persoonlijkheidsstructuur die gekenmerkt wordt door sterke antisociale trekken.

⁴ Voor dit hele stuk over types slachtoffers en plegers is gebruik gemaakt van: Van Outsem, R. (2001). *De Aanpak: Systeemgerichte hulp bij geweld in relaties*. Utrecht: TransAct

6. Sadistische plegers: Zij hebben de ziekelijke behoefte om anderen pijn te doen en/of schade te berokkenen. Zij ervaren bij het uitvoeren hiervan sterke plezierige gevoelens.
7. Extreem jaloerse/bezitterige plegers: Zij hebben een negatief zelfbeeld en weinig zelfvertrouwen. Zij ervaren een sterke angst om hun partner, van wie zij zich afhankelijk voelen, te verliezen (eventueel aan een ander).
8. Habitueel gewelddadige/agressieve plegers: Bij hen is sprake van agressie/geweld als gegeneraliseerd sociaal gedrag. In veel gevallen gaat het om een aangeleerd gedragspatroon. Vaak wordt er bij deze plegers een multi-problematische levensgeschiedenis gevonden, met meestal uiterst beperkte hechtingsmogelijkheden in de eigen opvoedingssituatie.
9. Cultureel defensieve plegers: Dit zijn mensen met een traditionele, conservatieve levenshouding. Gewelddadig gedrag treedt op als middel ter voorkoming van het door de partner aannemen van een andere levenshouding dan welke de pleger voorstaat (meestal een "vrijere" of "modernere" levenshouding).

F) Kinderen als getuige van het geweld

'Voor kinderen die getuige zijn van huiselijk geweld, is de impact hiervan groot. Men onderschat de risico's en gevolgen voor de ontwikkeling van kinderen. In een gezinsgeschiedenis van geweld lopen kinderen een vergroot risico later zelf slachtoffer of dader te worden.'⁵ Ze horen en zien vaak meer van het geweld dan dat ouders zich realiseren. 'Kinderen horen hun ouders schreeuwen, angstig smeken, ze horen de klappen, zien bloed, blauwe ogen en in het ergste geval zijn ze getuige van verkrachting en/of moord. Deze kinderen groeien op met een fundamentele verwarring over de betekenis van liefde, geweld en intimiteit.'⁵ Dit kan op de kortere en langere termijn leiden tot risico's en gevolgen voor de ontwikkeling van de kinderen, zoals depressieve klachten en gedragsproblemen van diverse aard (o.a. agressie, dissociatie, negatief zelfbeeld).

G) Hulp en ondersteuning

Hulp en ondersteuning voor slachtoffers en plegers is van wezenlijk belang om het geweld te stoppen. Veelal zijn slachtoffer en pleger samen in een spiraal van geweld beland en lukt het hen zelf niet het geweld te stoppen.

De omgeving kan hulp en ondersteuning bieden door een gesprek aan te gaan, een luisterend oor te bieden, samen met het slachtoffer te bekijken wat zij/hij wil en beschikbaar te zijn wanneer dat nodig is.

Professionele hulp is vaak nodig om het geweld daadwerkelijk te doen stoppen, een analyse te maken van het ontstaan van het geweld, nieuwe vaardigheden aan te leren, het slachtoffer te helpen keuzes te maken, e.d.

Belangrijke ingangen voor professionele hulp zijn de verschillende Advies- en Steunpunten Huiselijk Geweld in Nederland. Zij bieden informatie en advies aan zowel slachtoffers, plegers, omstanders als professionals. Zij bieden een luisterend oor, denken mee over het stoppen van het geweld en verwijzen door naar de hulpverlening. De Advies- en Steunpunten Huiselijk Geweld houden zich met alle vormen van huiselijk geweld bezig.

H) Signalen

Om het geweld te stoppen is in de meeste gevallen hulp van buitenaf nodig. Slachtoffers en plegers zenden vaak, bewust en onbewust, signalen uit. Deze dienen aan te zetten tot het ondernemen van actie.

⁵ Uit: Groen, M. & Van Lawick, J. (2003). *Intieme oorlog: Over de kwetsbaarheid van familierelaties*. Amsterdam: Uitgeverij Van Gennep bv.

Signalen zijn echter veelal aspecifiek, hetgeen wil zeggen dat er ook andere oorzaken aan de signalen ten grondslag kunnen liggen. Maar wel is het zo dat wanneer er meerdere signalen zijn, er meer aanleiding is voor een serieus vermoeden van huiselijk geweld.

Signalen bij slachtoffers van partnergeweld kunnen van verschillende aard zijn: psychisch, lichamelijk, psychosomatisch en gedragsmatig.

Enkele voorbeelden zijn:

Psychisch: angsten, wantrouwen, negatief zelfbeeld, neerslachtigheid/depressiviteit.

Lichamelijk: blauwe plekken, verwondingen, kneuzingen, snijwonden, brandwonden, breuken.

Psychosomatisch: hoofdpijn, buikpijn, eetproblemen, hyperventilatie.

Gedragsmatig: sociaal isolement, problemen met de opvoeding van de kinderen, verslaving (hoog medicijn- of alcoholgebruik), schrikachtig, vlakke emoties, veel kleding over elkaar, slaafse houding ten opzichte van partner, praten in termen van "Ik mag (niet) van mijn man", binnen dragen van zonnebril.

Signalen bij plegers van partnergeweld kunnen zijn: controlerend gedrag naar de partner, bazige houding ten opzichte van de partner, publiekelijk opscheppen over hoe goed hij haar "eronder" kan houden, openlijk vertellen dat hij de partner slaat, (altijd) onnodig mee gaan met de partner naar een afspraak.

Signalen bij stellen kunnen zijn: weinig oogcontact maken met elkaar, onderdanig gedrag van het slachtoffer naar de pleger.

Suggesties voor gebruik

In dit hoofdstuk vindt u een aantal suggesties/werkvormen, die gebruikt kunnen worden in een nabespreking van de documentaires. De keuze voor de suggesties/werkvormen is uiteraard afhankelijk van het doel van de voorlichting/training, de doelgroep en de expertise van de voorlichter/trainer.

In deze handleiding vindt u de volgende werkvormen:

Bij film 1. *Gevaarlijke liefde*

Discussievragen: deze hebben betrekking op voorbeelden van onderwerpen die in de films naar voren komen en kunnen gebruikt worden om de discussie op gang te brengen. Welke discussievragen te gebruiken zijn is afhankelijk van de doelgroep.

Stellingen: deze dienen om meningen met elkaar te confronteren en om mensen bewust te maken van hun eigen visie.

Bij film 2. *Zicht op huiselijk geweld*

Naast discussievragen en stellingen vindt u hier ook een aantal andere werkvormen. Deze zijn gericht op het uitwisselen van ervaringen en inzichten met betrekking tot handelwijzen in situaties van huiselijk geweld. Een aantal van deze werkvormen is ook te gebruiken in de nabespreking van de eerste film.

‘Het thema huiselijk geweld is geen neutraal onderwerp. Er bestaan veel mythes, vooroordelen en innerlijke dilemma’s, die een rol kunnen spelen bij het (niet) handelen in situaties van huiselijk geweld.’⁶ Dit geldt zowel voor het slachtoffer/pleger als voor de omgeving. ‘Maar ook de beroepskracht kan hierdoor beïnvloed worden, hetgeen een adequaat en vroegtijdig signaleren in de weg staat. Bewustwording van eigen houding en visie is volgens ons dan ook een belangrijk aspect in de nabespreking.’⁷

Film 1. *Gevaarlijke liefde*

De suggestie wordt gedaan om eerst aandacht te besteden aan de emoties die de film oproept.

Daarna volgt een aantal vragen, die de discussie naar aanleiding van de film op gang kan brengen. Tenslotte wordt aandacht besteed aan een aantal stellingen.

Aandacht voor emoties en hulp

De documentaire *Gevaarlijke liefde* kan veel emoties oproepen. Belangrijk is om daar als eerste aandacht aan te besteden.

Vragen zoals: “Wat roept de film bij u op?” of “Welke scènes hebben de meeste indruk op u gemaakt?”, nodigen uit om hierover te praten. Dit maakt de weg vrij om daarna inhoudelijk dieper op het thema in te kunnen gaan.

Er kunnen in de groep ook mensen zitten die zelf slachtoffer of pleger zijn van huiselijk geweld of die daar in hun omgeving mee te maken hebben.

Belangrijk is dan ook, dat er voldoende informatie aanwezig is over mogelijkheden voor hulp, advies en opvang.

Bij de Advies- en Steunpunten Huiselijk Geweld kunt u deze informatie opvragen. Ook kunt u hier naar doorverwijzen.

⁶ Uit: van der Vlugt, I. & Wentzel, W.L. (1999). *Handleiding voor het geven van trainingen over huiselijk geweld*. Utrecht: Transact.

Discussievragen

- In de documentaire komt naar voren, dat huiselijk geweld in verschillende milieus en culturen voorkomt. Hoe kijkt u daarnaar? Wat zijn uw ervaringen hiermee?
- In de film wordt een aantal factoren benoemd die een rol spelen in het ontstaan van huiselijk geweld. Welke zijn dat volgens u? Zijn er nog andere factoren te benoemen en welke zijn dat?
- In de film wordt aangegeven, dat slachtoffer en pleger in een geweldsspiraal zitten. Vaak is het moeilijk om daar uit te komen. Hoe kijkt u daarnaar? Wat zijn volgens u factoren die meespelen in het lang voortduren van het geweld, zowel bij het slachtoffer als de pleger?
- In de film komt een aantal gevolgen naar voren van kinderen die getuige zijn van geweld. Kunt u nog andere gevolgen bedenken? Wat vindt u belangrijk voor kinderen die thuis getuige zijn (geweest) van geweld.

Stellingen

- Als een vrouw die mishandeld wordt niet weggaat bij haar partner, dan kiest zij voor deze situatie.
- Plegers mishandelen uit onmacht.
- Het effect van geweld tussen ouders op kinderen is te verwaarlozen.

Film 2. Zicht op huiselijk geweld

Als eerste vindt u vragen die de discussie op gang kunnen brengen. Vervolgens wordt aandacht besteed aan een aantal stellingen. Tenslotte vindt u een aantal suggesties voor andere werkvormen.

Discussievragen

De meeste discussievragen van *Gevaarlijke liefde* kunnen ook gebruikt worden in de nabespreking van deze film. De vragen zijn namelijk gericht op de achtergronden van huiselijk geweld, hetgeen in deze film ook aan de orde komt.

Overige vragen:

- Hoe vaak heeft u de afgelopen jaren te maken gehad met cliënten/leerlingen/slachtoffers van wie u het vermoeden hebt of zeker weet dat zij ervaringen hebben met huiselijk geweld?
- In de film wordt aangegeven dat het niet bespreekbaar maken van huiselijk geweld vaak te maken heeft met de angst van de beroepskracht om ernaar te vragen. Men vindt het eng om het te bespreken. Herkent u dit? Zo ja, waar heeft dat dan volgens u mee te maken? Zijn er ook andere belemmeringen die een rol kunnen spelen in het bespreekbaar maken van huiselijk geweld? Welke zijn dat volgens u?
- In de film wordt door de maatschappelijk werkster gezegd, dat ze niet de term huiselijk geweld gebruikt, omdat mensen niet in deze termen spreken. Hoe doet u dat in uw eigen praktijk?
- Hoe zou u vanuit uw eigen praktijk het probleem met kinderen bespreekbaar maken?
- In de film wordt door de huisarts een valkuil van de beroepskracht benoemd. Welke valkuil(en) herkent u bij uw eigen beroepsgroep? Wat is uw eigen valkuil?
- Zijn er volgens u situaties waarin u verplicht bent als beroepskracht in te grijpen? Zo ja, welke zijn dat?
- Hoe gaat u om met het beroepsgeheim?
- De medewerkster van het Steunpunt geeft het advies aan het slachtoffer om de mishandelings situatie te bespreken met haar schoonfamilie. Wat vindt u van dit advies? Welk advies zou u gegeven hebben? Hoe kijkt u aan tegen de rol van de familie in situaties van huiselijk geweld?

- Wat ziet u als uw rol bij huiselijk geweld? Bent u genoeg toegerust om mensen met ervaringen van huiselijk geweld te helpen? Zo niet, wat heeft u nog nodig?
- Wat zijn volgens u de mogelijkheden om vanuit de eigen instelling en door middel van samenwerking met andere instellingen te interveniëren in situaties van huiselijk geweld?

Stellingen

Van bovenstaande discussievragen kunnen ook stellingen gemaakt worden. Deze kunnen zowel vooraf als na het kijken van de film ingezet worden. Voorbeelden zijn:

- Het beroepsgeheim belemmert om te handelen in situaties van huiselijk geweld.
- Een beroepskracht is verplicht om in situaties van huiselijk geweld in te grijpen.
- Als vrouwen die mishandeld worden er niet voor kiezen om hun partner te verlaten, dan kan de hulpverlening verder ook niets.

Maar ook:

- Als de situatie voor jezelf bedreigend is als beroepskracht, is het beter je er niet mee te bemoeien.
- Het bespreekbaar maken van huiselijk geweld maakt het misschien alleen maar moeilijker voor het slachtoffer.

Associatieoefening⁷

Doel

Bewust worden van beelden, waarden en normen die er bestaan ten aanzien van de gevolgen en verwerking van huiselijk geweld bij verschillende betrokkenen (slachtoffers, daders, mensen in de omgeving en beroepskrachten).

Instructie

De voorlichter/trainer leest achtereenvolgens een aantal onvolledige zinnen voor die de cursisten mondeling mogen afmaken. Voorbeelden van mogelijke aanvulzinnen:

- Een vrouw die door haar man mishandeld wordt, is
- Huiselijk geweld komt met name voor bij.....
- Huiselijk geweld wordt vooral veroorzaakt door.....
- Kinderen die getuige zijn van geweld hebben vaak.....
- Een slachtoffer van oudermishandeling herken je aan.....
- Iemand die seksueel geweld meegemaakt heeft, is.....

Aandachtspunten voor de voorlichter/trainer

- De zinnen moeten in redelijk vlot tempo voorgelezen worden om de eerste associatie te krijgen (anders gaan cursisten toch nadenken en censureren).
- In de nabespreking is het van belang zowel op mythen als op de realiteit in te gaan en de koppeling te leggen met de beroepspraktijk.

⁷ De associatieoefening, inventarisatieoefeningen en het rollenspel zijn overgenomen uit: Van der Vlugt, I. & Wentzel, W.L. (1999). *Handleiding voor het geven van trainingen over huiselijk geweld*. Utrecht: TransAct.

Inventarisatieoefeningen

1. Verzamelen van signalen uit de eigen beroepspraktijk.

Doel

Expliciteren van reeds aanwezige kennis over signalen van huiselijk geweld. Cursisten kunnen op deze manier leren van elkaars ervaringen.

Instructie

De aanwezigen worden opgesplitst in groepen van 4 personen. Ieder groepslid krijgt de opdracht om van enkele (vermoedelijke) slachtoffers van huiselijk geweld te vertellen wat volgens haar/hem signalen waren die duiden op huiselijk geweld.

Eventueel wordt huiselijk geweld uitgesplitst naar verschillende uitingsvormen.

Plenair worden per subgroep de signalen opgelezen en de voorlichter/trainer noteert deze op het bord. Aanvullende signalen worden nog genoemd.

2. Belemmeringen: wat houdt je tegen om te signaleren.

Doel

De eigen weerstanden aan een onderzoek onderwerpen.

Instructie

Iedere deelnemer krijgt een lijst met belemmeringen, waardoor iemand huiselijk geweld bij een slachtoffer over het hoofd zou kunnen zien. De cursist kruist de redenen aan die ook voor haar/hem zouden kunnen gelden.

Het feit dat er verschillende mogelijke motieven om niet te signaleren staan vermeld, verlaagt de drempel voor de cursist om te bekennen dat dit ook voor hem/haar een rol kan spelen.

In subgroepen worden de bevindingen uitgewisseld. Daarna in de grote groep.

Lijst met belemmeringen

Emoties

- Angst: om vals te beschuldigen of me te vergissen, om impertinente vragen te stellen, voor wat ik me op de hals haal.
- Onzekerheid: klopt het wel wat ik denk?
- Machteloosheid: dit groeit me boven het hoofd.
- Boosheid: om wat de pleger doet, of om wat het slachtoffer zich laat aandoen.

Persoonlijke opvattingen

- Ongeloof: dat kan ik me bij dit gezin niet voorstellen, of: dat zal toch wel meevallen, die aandacht voor mishandeling is nogal overtrokken.
- Schuld/verantwoordelijkheid ligt bij het slachtoffer, moeder, ouders of gezin.
- Moeite met inleven, begrip voor de dader.
- Relativering: zo erg zal dat toch wel niet zijn.
- Misschien maak ik het alleen maar moeilijker voor het slachtoffer.

Taakopvattingen

- Beroepsgeheim: daardoor niet met anderen bespreken (zwijgplicht).
- Dilemma bij bijvoorbeeld gezinsarts: dader is ook patiënt, wil geen "partij kiezen".
- Geweld is geen medisch probleem.
- Het kan een valse melding zijn.

Consultatie/samenwerking

- Slechte ervaringen met samenwerking.
- Weet niet wie te consulteren.

Rollenspel

Een rollenspel biedt beroepskrachten de mogelijkheid te oefenen wat ze kunnen doen als ze te maken krijgen met een slachtoffer of pleger van huiselijk geweld. Ze kunnen bijvoorbeeld oefenen hoe een gesprek aan te gaan bij een vermoeden van huiselijk geweld.

Voorbeeld

Onderwerp: Vrouwenmishandeling.
Doelgroep: Signaleerders (eerste lijnswerkers maar ook omstanders, burens, e.d.).
Werkwijze: Twee spelers. Rollen gesplitst uitdelen.
Overige deelnemers zijn observatoren.

De situatie

Hawa is een Marokkaanse vrouw met drie kinderen van vijf jaar, vier jaar en vijf maanden en woont in Haarlem. Ze heeft nooit activiteiten gehad buitenshuis. Voor haar kinderen gaat zij wel de deur uit, bijvoorbeeld om ze naar en van school te brengen, naar de peuterspeelzaal, het consultatiebureau en de huisarts.

Hawa wordt regelmatig door haar man geslagen.

Instructie voor de signaleerder (bijv. kinderdagverblijf of basisschool)

Je kent Hawa eigenlijk nauwelijks. Het contact heeft uitsluitend te maken met de kinderen. Het is je opgevallen dat Hawa wat nerveus overkomt.....

Instructie voor Hawa

Je hebt nog nooit met iemand over je ervaringen gepraat. Je bent als de dood dat het geweld verergert als je man te weten komt dat jij erover praat. Je familie is overigens wel op de hoogte, al was het alleen maar omdat je man niet zal nalaten ook in hun bijzijn te slaan. De familie heeft hem er ook wel eens op aangesproken, maar dat hielp niet. Als je erop wordt aangesproken ben je in eerste instantie absoluut niet geneigd om erover te praten. Je ontkent dat er ook maar iets aan de hand is. Als de ander echter enkele malen duidelijk heeft laten merken dat zij/hij op de hoogte is, zie je in dat het geen zin meer heeft om te ontkennen. Je geeft aan dat je inderdaad geslagen wordt maar smeekt de ander daar met niemand over te praten.

Observatiepunten ten aanzien van de signaleerder

Op welke manier worden vragen gesteld -heel rechtstreeks of wat indirecter?
Hoe reageert de signaleerder op de ontkenning van Hawa?
Maakt de signaleerder duidelijk dat hij/zij in vertrouwen genomen kan worden?
Wat is de houding van de signaleerder?
Is de signaleerder voldoende ondersteund?

Observatiepunten ten aanzien van Hawa

Hoe reageert Hawa op de signaleerder? Valt het op dat ze op sommige momenten meer of juist minder geneigd is om te praten? Op welke momenten?

Aandachtspunten voor de voorlichter/trainer

Er moet voldoende tijd ingeruimd worden voor een nabespreking. (Richtlijn: een rollenspel van 10 minuten kost 20 minuten tijd om na te bespreken.)

In de nabespreking komt eerst de professional aan het woord. Deze vertelt hoe het was om de rol te spelen en wat hij/zij ervan geleerd heeft. Daarna komt de cliënt aan bod. Vervolgens doen de observanten hun zegje.

Belangrijk is om positieve feedback te geven waar de professional iets mee kan.

Casuïstiekbespreking

Door middel van het bespreken van een casus kunnen beroepskrachten hun ideeën over een mogelijke aanpak inbrengen. Hieronder zal een voorbeeld besproken worden. Er kan echter ook een bestaande casus vanuit de deelnemers uit de groep genomen worden.

Voorbeeld

Onderwerp: kinderen als getuige van geweld

Doelgroep: leerkrachten basisonderwijs/peuterspeelzaalleidsters

De situatie

Het gezin bestaat uit:

Vader: Hans 38 jaar

Moeder: Jannie 34 jaar

Jongen: Jeroen 9 jaar

Meisje: Annet 7 jaar

Het gezin woont in Amsterdam. Beide kinderen bezoeken dezelfde basisschool. Omdat de school ver van hun huis ligt, worden de kinderen afwisselend door vader en moeder naar school gebracht.

Jeroen, een rustige onopvallende leerling, gedraagt zich de laatste maanden erg agressief op school. Geregeld uit hij bedreigingen naar andere kinderen en als hem iets niet zint begint hij te schelden. Als de leerkracht hem op dit gedrag aanspreekt, reageert Jeroen brutaal.

Ook de schoolprestaties van Jeroen zijn de laatste tijd onder de maat. Het komt steeds vaker voor, dat hij en zijn zus te laat op school komen.

De leerkracht maakt zich zorgen over het gedrag van Jeroen en heeft het vermoeden, dat er misschien problemen zijn in de thuissituatie.

Vragen

Wat zijn achtereenvolgens de stappen die u, als leerkracht, zou kunnen nemen?

Als blijkt dat Jeroen getuige is van geweld in de thuissituatie, op welke wijze maakt u dat bespreekbaar?

Verwijst u dan door? Zo ja, naar welke instantie(s)?

Aandachtspunten bij de nabespreking

De signalen in deze casus kunnen een aanwijzing zijn dat Jeroen thuis getuige is van geweld en/of zelf mishandeld wordt. Maar er kan ook iets anders aan de hand zijn. Belangrijk is dat de docent daar meer helderheid over krijgt. Als de docent dit lastig vindt, zou hij/zij dit ook over kunnen dragen aan een collega/vertrouwenspersoon of aan het schoolmaatschappelijk werk.

Een eerste stap kan dan zijn dat de signalen in de vorm van concrete waarnemingen met Jeroen en/of zijn ouders besproken worden, zonder meteen de eigen vermoedens uit te spreken. Vervolgens kunnen de vermoedens voorgelegd worden aan de leerkracht van Annet. Zijn er bij Annet misschien ook aanwijzingen? Ook andere collega's kunnen geraadpleegd worden.

Daarnaast kan het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling ondersteuning bieden bij het interpreteren van signalen en het (als het vermoeden blijft bestaan) adviseren bij een plan van aanpak.

⁸ Voor de aandachtspunten bij de nabespreking is gebruik gemaakt van het stappenplan, beschreven in: Baeten, P. & Geurts, E. (2002). *In de schaduw van het geweld*. Utrecht: NIZW. (p. 64 t/m 67)

Als een vermoeden blijft bestaan, kan er een gesprek gevoerd worden met Jeroen en Annet, waarin expliciet gevraagd wordt of er sprake is van geweld thuis. Belangrijk is dat de kinderen de persoon die het bespreekbaar maakt, vertrouwen en de uitleg krijgen dat het goed is om over moeilijke problemen te praten.

Met de ouders kan besproken worden, wat de docent opvalt aan de kinderen. Ook hier zal de relatie met geweld expliciet aan de orde moeten komen.

Wordt het vermoeden bevestigd, dan is het belangrijk om het gezin te motiveren om hulp te zoeken. Wijs hierbij op de gevolgen van geweld voor alle gezinsleden.

Mochten de ouders niet openstaan voor hulp, dan kan er een melding worden gedaan bij het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling.

Meer informatie

In de documentaires komen verschillende thema's aan de orde. Een aantal is uitgewerkt in deze handleiding. Ook andere onderwerpen komen aan bod. Over deze onderwerpen en de thema's is meer te lezen op onderstaande website.

Website

www.huiselijkgeweld.nl

Dit is een website voor wie informatie of hulp zoekt met betrekking tot kindermishandeling, partnergeweld en andere vormen van huiselijk geweld. U vindt er onder andere informatie over de omvang van huiselijk geweld, nieuws, hulpverlening, publicaties en links.

Advies- en Steunpunten Huiselijk Geweld (ASHG's)

Per 1 januari 2006 is er een landelijk dekkend netwerk van ASHG's in Nederland. De ASHG's zijn telefonische en e-mail loketten voor iedereen met vragen of problemen rond huiselijk geweld. De ASHG's zijn er voor alle slachtoffers van kindermishandeling, partnergeweld, ouderenmishandeling en andere vormen van huiselijk geweld, ongeacht leeftijd, sekse en etniciteit. Ook geweldplegers kunnen er terecht voor verwijzing naar professionele hulp. Mensen die zijdelings of beroepsmatig bij problemen betrokken zijn, zoals burens, familie en hulpverleners, kunnen bij een ASHG terecht voor advies en informatie.

Via www.huiselijkgeweld.nl zijn de telefoonnummers van de ASHG's te vinden.

Vrouwenopvang

Over heel Nederland verspreid zijn opvanghuizen en voorzieningen voor vrouwen die te maken hebben (gehad) met geweld van de partner of bijvoorbeeld familieleden. Vrouwen kunnen daar veilig verblijven en hulp krijgen.

De vrouwenopvang heeft haar aanbod de laatste jaren uitgebreid. Zij biedt veelal ook ambulante hulp, verzorgt voorlichting/training en biedt hulp aan kinderen die thuis geweld hebben meegemaakt.

Via www.huiselijkgeweld.nl zijn de telefoonnummers van de vrouwenopvang te vinden en is meer te lezen over hun aanbod.

Literatuur

Baeten, P. & Geurts, E. (2002). *In de schaduw van het geweld*. Utrecht: NIZW.

Groen, M. & Van Lawick, J. (2003). *Intieme oorlog: Over de kwetsbaarheid van familierelaties*. Amsterdam: Uitgeverij Van Genneep bv.

Intomart. (1997). *Huiselijk geweld: Aard, omvang en hulpverlening*. Ministerie van Justitie.

Van Outsem, R. (2001). *De Aanpak: Stysteemgerichte hulp bij geweld in relaties*. Utrecht: TransAct.

Thuisfront. (2005). *Stop huiselijk geweld*.

Van der Vlugt, I & Wentzel, W.L. (1999). *Handleiding voor het geven van trainingen over huiselijk geweld*. Utrecht: TransAct.